

Ивана Д. Радовановић¹
Данијела В. Спасић²
Криминалистичко-полицијски универзитет,
Департман криминалистике,
Београд (Србија)

УДК 316.644:613.83-053.2
Оригинални научни рад
Примљен 13/05/2019
Измењен 03/06/2019
Прихваћен 06/06/2019
doi: [10.5937/socpreg53-21465](https://doi.org/10.5937/socpreg53-21465)

Добривоје М. Радовановић³
Универзитет у Београду
Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију
Београд (Србија)

АДОЛЕСЦЕНТСКЕ ВРШЊАЧКЕ ГРУПЕ И ЗЛОУПОТРЕБА ДРОГЕ

Сажетак: Злоупотреба дроге је важан проблем савременог доба. Последице које она има за друштво, државу и здравље појединаца захтевају темељна и хитна научна истраживања свих њених аспеката. Истраживање етиологије злоупотреба дроге у популацији младих у Србији један је од таквих пројеката. Ово истраживање је обављено на репрезентативном узорку од 1287 ученика средњих школа у Београду, подељених у две групе: оне који злоупотребљавају дрогу и оне који немају контакт с дрогом. Циљ рада био је да се идентификују ризични фактори унутар вршњачких група који могу имати предиктивну вредност и послужити као основ за превентивне интервенције. Анализа података урађена је каноничком дискриминативном анализом, посебно за дечаке и девојке. Резултати истраживања су показали да код адолесцената постоје три облика злоупотреба дроге: 1) *само коришћење*, 2) *коришћење и распурање* и 3) *само распурање дроге*. Предиктори тих понашања који припадају вршњачким групама су: притисак групе да се користи дрога, опажање појединца да чланови групе користе дрогу, коришћење алкохола у групи, бављење појединих чланова групе криминалом и позитиван став чланова групе према кршењу закона. Предикторски утицаји ових варијабли разликују се зависно од облика злоупотреба дроге и од пола испитаника.

Кључне речи: Злоупотреба дрога, адолесценти, вршњачки утицаји

І Увод

У наукама које се баве проучавањем девијантних понашања сматра се да су млади у периоду адолесценције највише изложени многоврским факторима који повећавају

¹ ivana.radovanovic@kpu.edu.rs

² danijela.spasic@kpu.edu.rs

³ rb.jelovik@gmail.com

вероватноћу девијантног понашања. Међу њима веома важно место заузимају утицаји вршњачких група. Ради се о малим, пријатељским групама, које карактеришу а) посебни циљеви групе усмерени на забаву и заједничке начине коришћења слободног времена, б) заједничке потребе као што су потреба за афирмацијом, афективном везаношћу, самосталношћу, ослобађање од сталног родитељског надзора и друге, ц) непостојање (сем изузетно) строгих хијерархијских односа, д) наглашено конформирање нормама групе, отпор нормама одраслих и многа друга својства која су за предмет овог рада мање битна. Неки истраживачи ових тзв. вршњачких група, међу њима Рот (Rot, 2010a, 2010b), Лебедина-Манзони и Рицијаш (Lebedina-Manzoni i Ricijaš, 2013) и други, посебно наглашавају постојање групних норми које утичу на односе чланова групе према родитељима, наставницима и другим одраслима. Ако су те групе већином састављене од чланова девијантног понашања ове норме могу бити оштро супротстављене општим друштвеним вредностима.

Многи научници тим групама дају приоритет у односу на факторе уже или шире социјалне средине, на пример породице, па и факторе личности када је у питању девијантно понашање. Логично је међутим, очекивати да између породичних и вршњачких фактора постоји интеракција и да у том случају постоји најјачи и непосредни утицај и једних и других (Zapolski, Clifton, Banks, Hershberger & Aalsma, 2019). Штавише, неки истраживачи сматрају да се улога вршњака у злоупотреби дроге не може разумети изоловано, већ само као део ширег контекста који свакако укључује породицу (Andrews & Hops, 2010). Ипак, највећи број истраживача бавио се улогом вршњачких група у злоупотреби дроге, не поредећи то са значајем породичних или неких других фактора и не дискутујући снагу тих утицаја у односу на неке друге. Сва та истраживања полазе од хипотезе да су вршњачки утицаји у адолесцентном периоду развоја посебно важни за процес социјализације уопште, али и за девијантна понашања која укључују и злоупотребу дроге. Ту тезу о важности вршњачких група у коришћењу и злоупотреби супстанци заступају многобројни истраживачи (Andrews, Tildesley, Hops & Li, 2002; Angulski, Armstrong and Bouffard, 2018; Bauman & Ennett, 1994, 1996; Cox, Criss, Harrist & Zapata – Roblyer, 2017; Lebedina-Manzoni i Ricijaš, 2013; Mehta, Alfonsko, Delaney & Ayotte, 2014; Studer, et al. 2014; Tsakpinoglou & Poulin, 2017).

Већина тих радова прихвата дефиницију Светске здравствене организације о злоупотреби супстанци као почетну, али у операционализацији свог приступа дају конкретније одређење тог појма. За скоро све те радове, такође је карактеристично да периоду адолесценције придају изузетну важност. Масон и сар. (Mason, Hitch & Spoth, 2009), на пример, тврде да прелаз из средње у касну адолесценцију доноси изазове који повећавају ризик за емоционалне, социјалне и бихејвиоралне проблеме, Арнет (Arnett, 2006) да је завршетак адолесценције посебан развојни период, Лебедина-Манзони и Рицијаш (2013) да је адолесценција променама најподложније раздобље у човековом животу. Чак и када експлицитно не кажу колику важност придају адолесценцији, то се види из чињенице да су сви њихови радови концентрисани управо на тај период. Наравно, у том адолесцентном периоду дешавају се утицаји и многих других ризичних фактора на злоупотребу дроге, али је за све радове без изузетка, заједничко да примат дају – вршњачким утицајима. Утицај вршњака, саопштавају неки од њих, сматра се једном од најјачих детерминанти малолетнич-

ке делинквенције и злоупотребе супстанци (Reed & Wilcox Rountree, 1997). Ален и сарадници (Allen, Changuo, Sweddo, Schad & Marston, 2012) тврде да је употреба супстанци у групи вршњака један од најјачих предиктора личне употребе супстанци. Скоро идентичан став имају Бауман и Енет (1996) и још неки аутори. Нажалост, те сагласности нема када се ради о операционализовању појма „утицај вршњака“. Једни тај појам операционализују искључиво као групни притисак, други као вербалну и невербалну комуникацију у групи, при чему групни притисак дефинишу као наговарање и подстицање адолесцента на коришћење дроге. Аутори прихватају да је утицај вршњачких група та свеукупна комуникација унутар групе, али наглашавају да поред директних постоје и индиректни притисци којих појединац није свестан. Бауман и Енет (Bauman, Ennett, 1994) закључили су да су уверења и перцепција адолесцента о понашању пријатељских чланова групе важнија за утицај групе на њихово понашање, него како се ти чланови стварно понашају. Другим речима да је перцепција да пријатељи користе дрогу у високој корелацији са сопственим коришћењем, независно од тога да ли је она тачна или не.

Резултати истраживања утицаја малих, неформалних група вршњака, јасно показују да те групе на понашања својих чланова делују на више начина који превазилазе непосредни притисак групе. Бауман и Енет (Bauman, Ennett 1996, str,190) наводе да групе а) омогућавају лакшу доступност дроге, б) омогућавају учење коришћења дроге по моделу социјалног учења, ц) подстичу да чланови групе имају иста веровања, ставове, вредности и рационализације за њену употребу и д) постижу да коришћење дроге игра важну улогу у осећању припадности и идентификацији с групом. Постоје јасни истраживачки докази да свако успостављање групних норми, свако опажање да се властито понашање разликује од понашања осталих чланова групе или тих норми, награђивање за постизање групних циљева, свако наговарање од стране чланова групе представљају притисак групе. Ти притисци имају значајан утицај на једнообразност у групи и нарочито конформизам са ставовима и понашањима групе као целине. У добро структурираним неформалним групама свако одступање од те једнообразности подлеже санкцијама. Те санкције у наркоманским групама некада могу бити и насилног карактера.

Из свега што је речено о групним притисцима, може се закључити да се ради о вишедимензионалном конструкту који постоји у различитим облицима и манифестује се у различитим подручјима. Ипак, директни или индиректни притисци и сви остали начини претходно наведени нису и једини начини којима вршњачке групе делују на злоупотребу дроге. Припадност тим групама се често појављује као супресор или као медијатор између појединих фактора и злоупотребе. Осим тога, та припадност може имати улогу протективног фактора. Истраживачи су, на пример, открили да је припадност позитивним групама⁴ протективни фактор за успех у школи, бежање од школе, прекиде у школовању и напуштање школе. Сва та понашања су, наравно, у корелацији са злоупотребом дрога.

С друге стране, припадност групама проблематичних понашања, али још и више од тога одбаченост од вршњачких група, према резултатима истраживања, снажно

⁴ Термин којим се одвајају вршњачке групе чији су чланови без поремећаја и проблема у понашању од група чији су чланови проблематични адолесценти или преступници.

утиче на низ проблема у школи, па ће се то одразити и на злоупотребу дроге. Заправо то ће представљати додатне начине утицаја група на злоупотребу дроге поред оних већ поменутих. Бартол и Бартол (Bartol & Bartol, 2009) ту одбаченост од групе сматрају највећим генератором криминала, али не само у адолесцентном периоду него и касније. Врло сличан став постоји и када је у питању припадност негативним вршњачким групама (Radulović, 2014).

Имајући у виду сву сложеност релација између адолесцентних вршњачких група и злоупотреба дроге, о чему је напред било говора, логично је претпоставити да се у оквиру једног истраживања, какво је ово могу истражити само најважнији аспекти утицаја тих група на злоупотребу дроге у нашим условима. На наредним странама биће видљиво који су то аспекти у питању и модел доказивања њихове улоге у злоупотреби дроге. У овом моменту довољно је рећи да је предмет рада анализа доприноса вршњачких група разликама између адолесцената који злоупотребљавају и не злоупотребљавају дрогу. Под појмом „допринос” подразумева се способност варијабли ових група да буду предиктори тих разлика. Вршњачке групе операционализоване су варијаблама које се могу сврстати у четири категорије: 1) припадност/неприпадност пријатељским групама, 2) директни притисци групе, 3) индиректни притисци групе и 4) припадност неким посебним групама тј. навијачким групама. У посебном одељку биће ближе описане све те варијабле.

Злоупотреба дроге, генерално узевши, одређена је као било које понашање санкционисано Кривичним закоником Републике Србије, у Глави 23 „Кривична дела против здравља људи” (чл. 246, 246а и 247), а које је могуће на адолесцентском узрасту. С обзиром на ту околност злоупотреба дроге је ближе одређена као 1) унос у организам било које количине и врсте супстанци из групе канабиноида, депресора ЦНС-а, стимуланса или халуциногена и 2) учесталост продаје, нуђења, давања и позајмљивања дроге другима, те посредовања у куповини или продаји и држање дроге ради продаје (препродаја дроге). У литератури, али и у пракси, ослобођени строгих правила правне терминологије, та два понашања се називају коришћење и растурање (диловање) дроге.

С обзиром на све то што је напред изнето, предмет овог истраживања генерално се може дефинисати као утицај вршњачких група, њихових директних и индиректних притисака, те припадности неким посебним групама, на злоупотребу дроге. Циљ рада је идентификовање ризичних фактора ових група који могу имати предиктивну вредност и послужити као основ за превентивне интервенције у том делу.

II Методе

1. Варијабле

У већини истраживања која су наведена у уводном делу овог рада истраживачи су варијабле вршњачких група бирали на основу теоријских концепата социјалног учења, диференцијалне асоцијације и тзв. социјалне селекције. Ти концепти коришћени су и у овом раду. Посебан утицај на избор варијабли имало је схватање Сим и Кох (Sim & Koh, 2003) о структури и природи вршњачких притисака. Резултат свега тога је избор следећих варијабли:

1. припадност/неприпадност групи вршњака;
2. припадност/неприпадност навијачким групама;
3. наговарање од стране чланова групе да испитаник користи дрогу;
4. коришћење алкохола у групи вршњака;
5. коришћење дроге у групи вршњака;
6. криминално понашање чланова групе;
7. коцкање од стране чланова групе;
8. учешће појединих чланова групе у физичком насиљу;
9. ставови чланова групе према кршењу закона;
10. подршка од стране чланова групе у тешким или непријатним ситуацијама.

Тих десет варијабли изабраних на основу претходних истраживања већег броја аутора сасвим су довољне да покажу улогу вршњачких утицаја у злоупотреби дрога. За процену те злоупотребе коришћене су следеће варијабле:

1. коришћење дроге дефинисано као само понекад, с времена на време или при осећању потребе унос у организам било које количине и врсте дроге из наведене четири групе⁵;
2. продаја дроге другим особама⁶;
3. нуђење дроге другима;
4. давање дроге другима;
5. позајмљивање дроге другима;
6. посредовање у куповини и продаји дроге;
7. држање дроге ради продаје (препродаја дроге).

Анализа дистрибуције наведених варијабли показала је изразито закривљење ка одговорима „не користим дрогу” и „нисам ниједном“. У том облику оне се нису могле користити и зато се пришло конституисању нових на основу улазних података о коришћењу и растурању. Применом одговарајућих поступака и узимајући у обзир одговоре на свако питање, добијена су четири кластера понашања и то:

1. само коришћење дроге
2. коришћење и растурање
3. само растурање и
4. без икаквог контакта са дрогом.

Прве три категорије су „чисти” облици злоупотреба дроге. У категорији „само користе дрогу” су појединци који *понекад, с времена на време или при осећању потребе* уносе дрогу у организам, али на свако питање о растурању имају одговор „нисам ниједном“. У другој категорији „користе и растурају” су сви појединци који *користе дрогу* и који су макар на једно питање о растурању одговорили „јесам једном” до „јесам више пута“. У трећој категорији „само растурају дрогу” су адолесценти који *не узимају дрогу*, али који је, на било који од шест начина, *растурају*. Четврта категорија је заправо други пол континуума злоупотреба дроге. У њој нема ниједног случаја

⁵ Дефиниција дроге Светске здравствене организације (Вукелић, 2004)

⁶ Односи се на дрогу из наведене четири групе. Ова варијабла и преосталих пет су интервалног карактера са нумерисањем: 1. нисам никада, 2. јесам једном, 3. јесам два пута, 4. јесам три пута и 5. јесам више пута.

коришћења и растурања дроге. Та категорија је веома важна, јер служи за поређење са остале три.

2. Узорак адолесцената, инструменти и њихови исцраживања

Узорак адолесцената у овом истраживању је двоетапни случајни узорак ученика средњих школа у Београду величине 1287 ученика. У првој етапи случајним избором одабране су, пропорционално учешћу врсте школа у укупном броју средњих школа у Београду, 3 гимназије, 6 средњих стручних школа и 1 уметничка школа. Унутар тих школа, такође случајним поступком, изабрано је по једно одељење у сваком разреду. У њима је испитано укупно 1287 ученика.

Структура тог узорка по узрасту дата је у Табели 1. Просечан узраст у узорку је 17,04 год. уз стандардно одступање од 1.147.

Структура узорка по полу дата је у Табели 2.

Однос пола и узраста испитаних ученика дат је у Табели 3.

Из изнетих података о структури узорка по узрасту и полу, те по односу пола и узраста може се закључити да структура узорка по важним демографским обележјима не одступа од нормалне дистрибуције тих обележја у популацији ученика средњих школа.

Сви подаци о злоупотреби дроге и вршњачким групама део су једног ширег упитника посебно конструисаног за истраживање те злоупотребе. Примена упитника је претходно проверена у једном истраживању на 833 испитаника у адолесцентском узрасту. Валидност питања о злоупотреби дроге тестирана је факторском анализом. Сва питања имала су веома високе или високе корелације с првом главном компонентом добијеном том анализом. Поузданост ове компоненте добијене на основу тих питања била је .899⁷. Питања о вршњачким групама нису проверавана статистичким методама, али су у претходно поменутом истраживању добијени валидни и поуздани резултати на основу њих.

Истраживање је спроведено уз претходно одобрење надлежних просветних институција и управа сваке школе. Сви испитаници били су упознати с глобалним циљем истраживања, као и могућношћу да одбију да у њему учествују. Прикупљање података било је групно и одвијало се у оквиру једног школског часа. Сви одговори на питања у упитнику су самоискази ученика дати у анонимној ситуацији. Прикупљање података обавили су психолози у школама.

Основна анализа података је урађена методама дескриптивне и непараметријске статистике. Тестирање односа између варијабли вршњачких група и три облика злоупотреба дроге урађено је каноничком дискриминативном анализом која је једна од најпоузданијих мултиваријатних метода за испитивање разлика између група субјеката.

III Резултати

Резултати истраживања биће изложени у два дела. У првом биће приказани основни феноменолошки подаци о три облика злоупотреба дроге. У другом делу биће пре-

⁷ Cronbach alfa или тест интерне конзистентности.

зентовани резултати о доприносу вршњачких група појединим од тих облика. Због претпоставке да полне разлике могу бити од значаја за тај однос, ова анализа ће бити обављена посебно за један и други пол адолесцената.

1. Основни феноменолошки подаци три облика злоупотреба дроге

Како је раније било наведено, изворни подаци о злоупотреби дроге показали су да код адолесцената постоје три облика злоупотреба дроге. Учесталост тих понашања, дата у фреквенцијама и процентима налази се у [Табели 4](#). Поред њих ова табела садржи и број оних који су само пробали дрогу, као и оних који нису имали никакав контакт са њом.

За анализу односа с вршњачким групама важна су понашања под бројевима 1, 3, 4. и 5. из [Табеле 4](#). Независно од анализе ових односа ваља запазити да је укупан број ученика средњих школа узраста од 15 до 19 година који злоупотребљавају дрогу 264 или 20,5%⁸. Од тог броја користи дрогу 228 или 17,71%⁹. Ваља запазити да од укупног броја од 1287 испитаних ученика њих 181 или 14,07% дилује дрогу. То је, без сумње, врло лош резултат који захтева хитне превентивне интервенције. За ову анализу веома је важно истаћи да у категорији која служи као основ за поређење с облицима злоупотребе, дакле у категорији „без контакта с дрогом” постоји 966 или 75,05% испитаника што је више него довољно за све врсте поређења. У облицима понашања 3, 4. и 5. не постоје разлике по полу.

2. Вршњачке групе и злоупотреба дроге

Однос између вршњачких група и три облика злоупотреба дроге испитиван је каноничком дискриминативном анализом. Та метода на основу интеркорелација у сваком од два скупа варијабли и кроскорелација између скупова, идентификује латентну димензију унутар варијабли група која је одговорна за постојање разлика између адолесцената који злоупотребљавају и не злоупотребљавају дрогу. И даље, за сваку варијаблу група утврди њену способност предикције ових разлика.

Како је раније речено ова анализа разлика је учињена за сваки од три облика злоупотребе и то посебно за дечаке и девојке. Резултати те анализе дати су у наредне две табеле¹⁰.

Из података приказаних у [Табели 5](#) видљиво је да код сваког облика злоупотребе постоји по једна дискриминативна функција чија је каноничка корелација статистички значајна.

Према добијеним резултатима наведеним у [Табели 6](#) „само коришћење дроге” и код дечака и код девојака доминантно је одређено управо „коришћењем дроге чланова вршњачке групе”. Код девојака, на разлике у том коришћењу врло сличан уплив има и притисак групе изражен као „наговарање да се дрога узме”.

„Коришћење и растурање дроге” као посебан вид злоупотребе је, по свему судећи, знатно злоћуднији и тежи облик поремећаја. Разлике у том понашању врло

⁸ Збир понашања 3, 4 и 5.

⁹ Збир понашања 2 и 3.

¹⁰ У овом одељку, па ни у раду у целини нису штампане матрице интеркорелација и кроскорелација, те још неки пратећи подаци, јер би то овај рад превише оптеретило бројевима.

снажно одређује, такође, коришћење дроге од стране чланова групе, али и бављење тих чланова криминалом и поново, притисак групе на коришћење дроге.

Трећи облик злоупотребе, „само растурање дроге”, изгледа да је највише изложено утицајима вршњачких група. Скоро све вршњачке варијабле имају удела у том понашању при чему сад више није доминантан утицај „коришћења дроге од стране чланова групе”, јер је „делатност” групе диловање дроге. Утицај „коришћења дроге у групи” је сад скоро потпуно изједначен с „позитивним ставом групе о кршењу закона”. Та ситуација је карактеристика за дечаке, а за девојке је то и даље опажање да се „чланови групе баве криминалом”. Уопште, може се рећи да се овај вид злоупотребе доста разликује између мушког и женског пола адолесцената, и то знатно више него у претходна два понашања. У ту разлику ваља убројати и податак да се дечаци који су „чланови групе навијача” баве растурањем дроге. Та варијабла, наиме, једино у овом случају има коефицијенте који су предиктори те врсте понашања.¹¹

IV Дискусија

Када се чита литература о утицајима вршњачких група на злоупотребу дроге, врло брзо се стекне утисак о снажним и непосредним утицајима тих група на ово понашање. Штавише, неки аутори су изричито тврдили да је у адолесценцији тај утицај најјачи, највећи, да се улога породице помера у правцу вршњачких група (Allen, Donohue, Griffin, Ryan & Turner, 2003; Krosnick & Judd, 1982; Van Ryzin, Fosco & Dishion, 2012) и да оне имају пресудну улогу у девијантним понашањима разне природе. Ово истраживање показује, међутим, да то није баш тако. Јер десет варијабли вршњачких група, одабраних на основу тврдњи у литератури да су оне најбољи репрезенти утицаја тог подручја, дало је каноничке корелације реда величине од .324 до .547. То, практично, значи да су те варијабле биле у стању да објасне свега између 10,5 и 29,9% варијансе разлика између адолесцената који злоупотребљавају дрогу и оних који немају било какав контакт с дрогом. Приговор да је то можда због рашчлањености злоупотребе на поједине облике не стоји, јер је сличан резултат добијен и за целину понашања. Не стоји ни приговор да нису изабране праве варијабле, јер су оне најчешће помињане у литератури. Евентуално се може приговорити да је мали број тих варијабли разлог за ниже каноничке корелације, али неки од аутора који су вршњачке утицаје проглашавали главном етиолошком одредницом користили су и мањи број тих варијабли (Andrews et al., 2002; Andrews & Hops, 2010; Bauman & Ennett, 1994).

Ипак, не може се рећи да је због тога овај резултат мање вредан. Његова основна вредност је реалност података на којима се темељи и поузданост и квалитет примењене методе. Његова посебна вредност је што показује да је улога вршњачких група различита зависно од облика злоупотреба дроге и посебно, зависно од пола. Ово последње је изузетно важно, јер показује да етиолошки фактори злоупотреба дроге нису или не морају бити исти код једног и другог пола и да се, сагласно

¹¹ Значајни канонички дискриминативни коефицијенти и коефицијент корелације код понашања „користе и растурају дрогу” имају минус предзнак што практично значи да ову врсту злоупотреба дроге упражњавају дечаци који нису чланови навијачких група. За чланове навијачких група „резервисано” је понашање идентификовано као „само растурање дроге”.

томе, превентивне акције тог понашања морају прилагођавати овим разликама. Као илустрацију тих разлика ваља навести да утицај „наговарања на коришћење дроге”, као најбоља мера притиска групе, не постоји код момака који „само користе дрогу” (-.120 и .277), а да је снажан, директни предиктор код девојака (.513 и .677). И даље, за „само растурање дроге” код девојака је битни предиктор бављење чланова групе криминалом (.671 и .820), док је код дечака тај предикторски утицај подељен између коришћења дроге у групи (.429 и .710) и ставова чланова групе према кршењу закона (.510 и .560)¹².

Гледајући појединачне вредности тих коефицијената може се рећи да постоји неколико варијабли вршњачких група које несумњиво доприносе злоупотреби дроге. То су у првом реду „коришћење дроге у групи вршњака” која је предиктор свих облика злоупотреба код оба пола. То је универзални ризични фактор у вршњачким групама, јер постоји у свим облицима злоупотребе и код дечака и код девојака. Тај универзални предикторски карактер нема више ни једна варијабла, али ни мало не треба потценити снагу „наговарања од стране чланова групе да се користи или дилује дрога” и „опажање адолесцента да унутар групе постоје чланови који чине кривична дела”. Прва од те две варијабле није предиктор само код дечака који користе дрогу и девојака које дилују дрогу, мада је у корелацији с одговарајућим дискриминативним функцијама, а друга је прилично снажан предиктор код оба пола и код „коришћења и растурања дроге” и код „само растурања дроге”, али нема утицаја на разлике код „само коришћења дроге”.

Остале варијабле немају тако широк опсег деловања и предиктори су само у појединим облицима злоупотребе код дечака или девојака. То су „коришћење алкохола у групи”, „учествовање чланова групе у физичком насиљу” и „опажање да чланови групе имају позитиван став према кршењу закона”.

V Закључак

Вршњачке групе неспорно имају веома важан утицај на злоупотребу дроге. Тај закључак произлази из резултата који показује да су директни и индиректни притисци ових група, манифестовани у виду „наговарања да се користи дрога” или у опажању појединца да „чланови његове групе користе дрогу”, да се „баве криминалом”, да „користе алкохол” или да имају „позитиван однос према кршењу закона” директни предиктори разлика између адолесцената који злоупотребљавају и не злоупотребљавају дрогу. Тај општи закључак не мења ни чињеница да се утицаји тих група разликују зависно од облика злоупотребе и још више зависно од пола, али знатно усложњавају улогу групних утицаја, па и одговора на питање о природи и пореклу тих утицаја.

Ово последње је наведено због тога што теоријски индикатори који се често помињу када су утицаји група у питању, имају значајних празнина. Теорија диференцијалних асоцијација има класичан проблем, исти као и код малолетничког преступништва, да објасни почетак учења криминалног понашања у некој

¹² У оба случаја пореде се канонички дискриминативни коефицијенти, јер они показују снагу појединачне варијабле у прогнозирању тог понашања када су утицаји свих других контролисани.

„првонасталој” групи, а теорија социјализације и теорија селекције, пак, да објасне зашто адолесценти бирају да буду чланови баш тих негативних група. Слична питања постављају се и за неке друге теорије, на пример за теорију социјалног учења, теорију рационалног избора.

Имајући то у виду, пред истраживачима стоји крупан задатак: 1) да утврде стварну улогу вршњачких група у злоупотреби дроге и истовремено нађу ваљана теоријска објашњења за то и 2) да утврде и докажу које врсте превентивних интервенција могу спречити или смањити то понашање.

Ivana D. Radovanović¹
Danijela V. Spasić²
University of Criminal Investigation and Police Studies
Department of Criminal Justice,
Belgrade (Serbia)

Dobrivoje M. Radovanović³
University of Belgrade
Faculty of Special Education and Rehabilitation
Belgrade (Serbia)

ADOLESCENT PEER GROUPS AND DRUG ABUSE

Abstract: Drug abuse is an important problem of the modern age. Impact that drug abuse has on society, the state and the health of individuals requires fundamental and urgent scientific research on all its aspects. Research into the etiology of drug abuse in the youth population in Serbia is one of such projects. This research was carried out on a representative sample of 1,287 secondary school students in Belgrade, divided into two groups: drug abusers and those who do not have contact with drugs. The aim of this paper was to identify risk factors within peer groups that could have a predictive value and serve as a basis for preventive interventions. Data analysis was done with canonical discriminant analysis, separately for boys and girls. The results of the study have shown that among adolescents there are three forms of drug abuse: 1) *use only*, 2) *use and distribution*, and 3) *drug distribution only*. The predicates of these behaviors belonging to peer groups are: the pressure by group on members to use drugs, the perception of an individual that members of the group use drugs, the use of alcohol in the group, the involvement of certain members of the group in crime, and the positive attitude of members of the group towards law violations. Predictive effects of these variables vary depending on the type of drug abuse and of the gender of respondents.

Keywords: drug abuse, adolescents, peer influence

I Introduction

In the sciences that study deviant behavior, it is considered that young people in adolescence are most exposed to various factors which increase the likelihood of deviant behavior. Among them, the influence of peer groups is very important. These are small groups of friends characterized by a) a special group of goals aimed at fun and shared

¹ ivana.radovanovic@kpu.edu.rs

² danijela.spasic@kpu.edu.rs

³ rb.jelovik@gmail.com

leisure activities, b) common needs such as the need for affirmation, affective attachment, independence, release from constant parental control, and others, c) the absence of strict hierarchical relationships (except extreme); d) a pronounced conformation to group norms, resistance to adult norms and many other features that are less relevant to the subject of this paper. Some researchers of these so-called peer groups, including Rot (2010a, 2010b), Lebedina-Manzoni and Ricijaš (2013), and others, particularly emphasize the existence of group norms that affect group members' attitudes toward parents, teachers, and other adults. If these groups are mostly composed of members of deviant behavior, these norms can be sharply opposed to general social values.

Many scholars prioritize these groups over narrower or wider social settings, such as families, and personality factors when it comes to deviant behavior. It is logical, however, to expect that there is an interaction between family and peer factors and in that case there is the strongest and immediate impact of both (Zapolski, Clifton, Banks, Hershberger & Aalsma, 2019). Moreover, some researchers believe that the role of peers in drug abuse cannot be understood in isolation, but only as part of a broader context that certainly involves the family (Andrews & Hops, 2010). However, most researchers have addressed the role of peer groups in drug abuse, not comparing it to the importance of family or other factors and not discussing the power of those influences over others. All these studies start from the hypothesis that peer influence in the adolescent period of development is especially important for the process of socialization in general, but also for deviant behaviors that include drug abuse. This thesis about the importance of peer groups in substance use and abuse is advocated by many researchers (Andrews, Tildesley, Hops & Li, 2002; Angulski, Armstrong and Bouffard, 2018; Bauman & Ennett, 1994, 1996; Cox, Criss, Harrist & Zapata – Roblyer, 2017; Lebedina-Manzoni and Ricijaš, 2013; Mehta, Alfonsko, Delaney & Ayotte, 2014; Studer, et al., 2014; Tsakpinoglou & Poulin, 2017).

Most of these papers accept the World Health Organization's definition of substance abuse as an initial one, but in the operationalization of their approach they provide a more specific definition of the term. For almost all these papers, it is also characteristic that they give adolescence the utmost importance. Mason and associates (Mason, Hitch & Spoth, 2009), for example, argue that the transition from middle to late adolescence brings challenges that increase the risk of emotional, social and behavioral problems, Arnett (Arnett, 2006) argues that end of adolescence is a distinct developmental period, Lebedina- Manzoni and Ricijaš (2013) say that adolescence is the period most susceptible to change in human life. Even when they do not explicitly state the importance they attach to adolescence, this is evident from the fact that all their papers are focused precisely on this period. Of course, during this adolescent period, many other risk factors affect drug abuse, but it is common for all papers to give primacy to peer influence without exception. Peer influence, some of them say, is considered one of the strongest determinants of juvenile delinquency and substance abuse (Reed & Wilcox Rountree, 1997). Allen and colleagues (Allen, Changuo, Sweddo, Schad & Marston, 2012) argue that substance use in the peer group is one of the strongest predictors of personal substance use. An almost identical view is taken by Bauman and Ennett (1996) and some other authors. Unfortunately, there is no such consensus when it comes to operationalizing the term "peer influence". Some operationalize this term solely as group pressure, others as verbal and non-verbal group communication, defining group pressure as coaxing and encouraging adolescents to use

drugs. The authors accept that peer group influence is the overall communication within the group, but emphasize that in addition to direct, there are indirect pressures that the individual is not aware of. Bauman and Ennett (1994) concluded that adolescents' beliefs and perceptions of the behavior of group members are more important for the group's influence on their behavior than how those members actually behave. In other words, the perception that friends use drugs is highly correlated with own use, whether or not it is accurate.

The results of a study on the impact of small, informal peer groups, clearly show that these groups influence their members' behavior in a number of ways that go beyond the immediate group pressure. Bauman and Ennett (1996: 190) state that groups a) make drug availability easier, b) allow the learning of drug use to be modeled on social learning, c) encourage group members to have the same beliefs, attitudes, values and rationalizations for use, and d) they achieve that drug use plays an important role in their sense of belonging and identification with a group. There is clear research evidence that any establishment of group norms, any observation that one's own behavior differs from the behavior of other group members or those norms, any rewards for achieving group goals, any persuasion by group members represent group pressure. These pressures have a significant impact on group uniformity and especially conformism with the attitudes and behaviors of the group as a whole. In well-structured informal groups, any departure from this uniformity is subject to sanctions. These sanctions can sometimes be violent in drug groups.

From all that has been said about group pressure, it can be concluded that this is a multidimensional construct that exists in different forms and manifests itself in different areas. However, direct or indirect pressures and all the other ways outlined above are not the only ways peer groups are influencing drug abuse. Belonging to these groups often appears as a suppressor or mediator between particular factors and abuse. In addition, belonging to a group can act as a protective factor. Researchers, for example, have found that belonging to positive groups⁴ is a protective factor for success in school, preventing students from skipping classes, interrupting their schooling, and leaving school. All of these behaviors, of course, correlate with drug abuse.

On the other hand, belonging to groups with problematic behavior, but even more so, being rejected by peer groups, according to the research, strongly influences a number of problems at school, and this also affects drug abuse. In fact, this represents additional ways for groups to influence drug abuse beyond those already mentioned. Bartol and Bartol (Bartol & Bartol, 2009) consider this rejection by the group the biggest generator of crime, not only in adolescence but later as well. There is a very similar attitude when it comes to belonging to negative peer groups (Radulović, 2014).

Considering all the complexity of the relationship between adolescent peer groups and drug abuse, as discussed above, it is logical to assume that a study such as this one can investigate only the most important aspects of the impact of these groups on drug abuse in our environment. The following pages will show what aspects take part in this and the model of proving their role in drug abuse. At this point, it is sufficient to say that the subject of the paper is an analysis of the contribution of peer groups to the differences between adolescents who abuse and do not abuse drugs. The term "contribution" refers to the ability of the variables of these groups to be predictors of these differences. Peer groups

⁴ A term that separates peer groups whose members are free from disorders and behavioral problems from groups whose members are troubled adolescents or offenders.

are operationalized by variables that can be classified into four categories: 1) belonging/non-belonging to groups, 2) direct group pressure, 3) indirect group pressure, and 4) belonging to some special groups, i.e. sports fan groups. In a separate section, all these variables will be described in more detail.

Drug abuse is generally defined as any conduct sanctioned by the Criminal Code of the Republic of Serbia, in Chapter 23, “Crimes against human health” (Articles 246, 246a and 247), that is possible at an adolescent age. In this context, drug abuse is more closely defined as 1) the intake of any amount and type of substance from the group of cannabinoids, CNS depressants, stimulants or hallucinogens, and 2) the frequency of sale, supply, giving and lending of drugs to others, and mediation in buying or selling and holding drugs for sale (drug resale). In literature, but also in practice, free from the strict rules of legal terminology, these two behaviors are called drug use and distribution.

Given all the foregoing, the subject of this research can generally be defined as the influence of peer groups, their direct and indirect pressure, and the influence of belonging to some specific groups on drug abuse. The aim of the paper is to identify the risk factors of these groups that can have predictive value and serve as a basis for preventive interventions in this area.

II Methods

1. Variables

In most of the research cited in the introductory part of this paper, researchers have selected peer group variables based on theoretical concepts of social learning, differential association, and so-called social selections. These concepts were also used in this paper. Sim and Koh’s (Sim & Koh, 2003) understanding of the structure and nature of peer pressures had a particular influence on the choice of variables. The result is a selection of the following variables:

1. Belonging/not belonging to a group of peers;
2. Affiliation/non-affiliation with sports fan groups;
3. Soliciting others to use drugs by group members;
4. Alcohol use in the peer group;
5. Drug use in the peer group;
6. Criminal behavior of group members;
7. Gambling by group members;
8. Participation of individual members of the group in physical violence;
9. Attitudes of group members towards violation of the law;
10. Support by group members in difficult or unpleasant situations.

These ten variables, selected from previous research by a large number of authors, are sufficient to demonstrate the role of peer influence in drug abuse. The following variables were used to evaluate this abuse:

1. Drug use defined as only occasional, from time to time or when one feels the need to take any amount and type of drugs from the four groups⁵;

2. Selling drugs to others⁶;
3. Offering drugs to others;
4. Giving drugs to others;
5. Lending drugs to others;
6. Mediation in the purchase and sale of drugs;
7. Holding drugs for sale (drug resale).

An analysis of the distribution of these variables showed a pronounced curvature towards the “Does not use drugs” and “I have never” answers. They could not be used in this form and therefore new ones were created based on the input data on usage and dispersion. By applying appropriate procedures and considering the answers to each question, four behavioral clusters were obtained:

1. Drug use only
2. Use and distribution
3. Drug distribution only and
4. No drug contact.

The first three categories are “pure” forms of drug abuse. The “Drug use only” category contains individuals who *sometimes, from time to time* or when they *feel the need*, take drugs, but answered each question about distribution with “I have never”. The second category, “Use and distribution”, contains all individuals who *use drugs* and who answered at least one question on the distribution with “I did once” to “I did more than once”. The third category, “Drug distribution only” holds adolescents who *do not take drugs*, but who, in any of the six ways, *distribute* it. The fourth category is actually the other pole of the drug abuse continuum. There is no drug use or distribution. That category is very important because it is used for comparison to the other three.

2. *The sample of adolescents, instruments, and the research process*

The sample of adolescents in this study is a two-stage random sample of 1287 high school students in Belgrade. In the first stage, in proportion to the participation of the type of school in the total number of secondary schools in Belgrade, 3 grammar schools, 6 vocational secondary schools and 1 art school were randomly selected. Within these schools, also by random procedure, one class in each grade was selected. A total of 1,287 students were surveyed.

The structure of this sample by age is given in [Table 1](#). The average age in the sample is 17.04 years. with a standard deviation of 1,147.

The structure of the sample by gender is given in [Table 2](#).

The gender and age ratios of the students surveyed are given in [Table 3](#).

⁵ Definition of drugs by a World Health Organization (Bukelić, 2004)

⁶ It relates to drugs from the four groups mentioned. This variable and the remaining five are of interval character: 1. I have never, 2. I did once, 3. I did twice, 4. I did three times, and 5. I did more than once.

From the presented data on the structure of the sample by age and by gender, and by gender and age ratios, it can be concluded that, in terms of important demographic characteristics, the structure of the sample does not deviate from the normal distribution of these characteristics in the population of high school students.

All data on drug abuse and peer groups are part of a broader questionnaire specifically designed to investigate drug abuse. The use of the questionnaire was previously verified in one study of 833 adolescents. The validity of questions on drug abuse was tested by factor analysis. All questions had very high or high correlations with the first major component obtained by that analysis. The reliability of this component obtained based on these questions was .899⁷. Questions on peer groups were not checked by statistical methods, but valid and reliable results were obtained in the aforementioned research.

The survey was conducted with the prior approval of the relevant educational institutions and administrations of each school. All respondents were aware of the global goal of the research as well as the opportunity to refuse to participate in it. Data collection was group-based and took place within one school class. All answers to the questions in the questionnaire are self-statements of students given in an anonymous situation. Data collection was performed by psychologists in schools.

Basic data analysis was done using descriptive and non-parametric statistics methods. Testing the relationship between peer group variables and the three forms of drug abuse was done by canonical discriminant analysis, which is one of the most reliable multivariate methods for examining differences between groups of subjects.

III Results

The results of the research will be presented in two parts. The first will provide basic phenomenological data on three forms of drug abuse. The second part will present results on the contribution of peer groups to some of these forms. Due to the assumption that gender differences may be relevant to this relationship, this analysis will be performed separately for one and the other gender.

1. Basic phenomenological data of three forms of drug abuse

As noted earlier, the original data on drug abuse showed that there are three forms of drug abuse with adolescents. The frequency of these behaviors, given in frequencies and percentages, is found in [Table 4](#). In addition to this, the table contains the number of individuals who have only tried drugs, as well as those who have had no contact with them.

The behaviors under numbers 1, 3, 4 and 5 of [Table 4](#) are important for the analysis of relationships with peer groups. Regardless of the analysis of these relationships, it should be noted that the total number of high school students aged 15 to 19 who abuse drugs is 264 or 20.5 %⁸. Of these, 228 or 17.71%⁹ use drugs. It should be noted that out of a total of 1,287 students surveyed, 181 or 14.07% are drug users. This is, without a doubt, a very poor result that requires urgent preventive interventions. For this analysis, it is very important to point out that in the category that serves as a basis for comparison with forms of abuse,

⁷ Cronbach's alpha or internal consistency test.

⁸ Sum of behaviors 3, 4, and 5.

⁹ Sum of behaviors 2 and 3.

therefore, in the category “No drug contact”, there are 966 or 75.05% of the respondents, which is more than sufficient for all types of comparisons. There are no gender differences in behaviors 3, 4, and 5.

2. Peer groups and drug abuse

The relationship between peer groups and the three forms of drug abuse was examined by canonical discriminant analysis. This method, based on the intercorrelations in each of the two sets of variables and cross-correlation between sets, identifies a latent dimension within group variables that is responsible for the differences between adolescents who abuse and do not abuse drugs. Furthermore, for each variable, the group determines its ability to predict these differences.

As stated earlier, this analysis of differences was made for each of the three forms of abuse, separately for boys and girls. The results of that analysis are given in the two following tables¹⁰.

From the data presented in [Table 5](#), it is evident that for each form of abuse there is one discriminant function whose canonical correlation is statistically significant.

According to the results reported in [Table 6](#), “Drug use only” with both boys and girls was predominantly determined by “Drug use in the group”. With girls, the differences in this use are very similar to the group pressure, expressed as “Soliciting drug use”.

“Drug use and distribution” as a particular type of abuse is, by all accounts, a much more malignant and serious form of disorder. The differences in this behavior are strongly determined by the use of drugs by the members of the group, as well as by group members being engaged in crime and, again, the pressure of the group for drug use.

The third form of abuse, “Drug distribution only”, appears to be most exposed to the influence of peer groups. Almost all peer variables are involved in this behavior, with the influence of “Drug use in the group” being no longer dominant, since the “activity” of the group now is drug dealing. The impact of “Drug use in the group” is now almost completely equated with the “positive attitude of the group to law violation”. This situation is characteristic of boys, and for girls it is still a perception that “group members are engaged in crime”. In general, it can be said that this type of abuse differs considerably between male and female adolescents, much more than in the previous two behaviors. The difference is that boys who are “fans” are involved in drug distribution. That variable, in this case alone, has coefficients that are predictors of this type of behavior.¹¹

IV Discussion

When reading the literature on the effects of peer groups on drug abuse, one very quickly gets the impression about the powerful and immediate effects of those groups on this behavior. Moreover, some authors have explicitly argued that in adolescence, this influence is the strongest, the greatest, that the role of the family shifts toward peer groups

¹⁰ In this section, even in the paper as a whole, the intercorrelation and cross-correlation matrices and some other supporting data are not given, as this would overburden the paper with numerals.

¹¹ Significant canonical discriminant coefficients and correlation coefficients for drug use and drug abuse have a minus prefix, which practically means that this type of drug abuse is practiced by boys who are not members of sports fan groups. The behavior identified as “Drug distribution only” is reserved for the members of sports fan groups.

(Allen, Donohue, Griffin, Ryan & Turner, 2003; Krosnick & Judd, 1982; Van Ryzin, Fosco & Dishion, 2012) and that they play a crucial role in deviant behavior of various nature. This research shows, however, that this is not quite the case. Because ten peer group variables, selected on the basis of claims in the literature that they best represent the influence in the area, yielded canonical correlations of the order of magnitude .324 to .547. This practically means that these variables were able to account for only between 10.5 and 29.9% of the variance between the adolescent drug abusers and those without any drug contact. The objection that this may be due to the breakdown of the abuse into individual forms is not valid, as a similar result was obtained for the whole behavior. There shouldn't be complaints that the right variables were not selected, as they are the most frequently mentioned in the literature. It may be argued that a small number of these variables are the reason for the lower canonical correlations, but some of the authors who have identified peer influence as the major etiologic determinant also used a smaller number of these variables (Andrews et al., 2002; Andrews & Hops, 2010; Bauman & Ennett, 1994).

Still, this result cannot be said to be less valuable due to this. Its core value is the reality of the data on which both the reliability and the quality of the method used are based. Its particular value is that it shows that the role of peer groups varies depending on the form of drug abuse and, in particular, gender. The latter is extremely important because it shows that the etiological factors of drug abuse are not or may not be the same with both genders and that, accordingly, the preventive actions of that behavior must be adapted to these differences. As an illustration of these differences, it should be noted that the influence of "Soliciting drug use", as the best means of group pressure, does not exist with boys who only use drugs (-.120 and .277), and that it is a strong, direct predictor for girls (-.513 and .677). Still, for "Drug distribution only", with girls, an important predictor is the involvement of group members with crime (.671 and .820), while with boys, this predictor influence is divided between group drug use (.429 and .710) and group members' attitudes to law violation (.510 and .560)¹².

Observing the individual values of these coefficients, it can be said that there are several variables of peer groups that undoubtedly contribute to drug abuse. These are, first and foremost, "Drug use in the peer group" which is a predictor of all forms of abuse with both sexes. It is a universal risk factor in peer groups because it exists in all forms of abuse with both boys and girls. This universal predictor character is no longer a single variable, but the power of "soliciting group members to use or distribute drugs" and "perception that group members engage in crime" should not be underestimated. The first of these two variables is not a predictor only for boy drug users and drug-distributing girls, although it is correlated with appropriate discriminatory functions, and the second is a fairly strong predictor for both genders and for "Drug use and distribution" and "Distribution only", but there is no influence to the differences with "Drug use only".

Other variables do not have such a broad scope of action and are predictors of only some forms of abuse with boys or girls. These include "Alcohol use in the group", "Group members engaging in physical violence" and "Perception that group members have a positive attitude to law violation".

¹² In both cases, canonically discriminant coefficients are compared because they show the power of an individual variable in predicting that behavior when the influences of all others are controlled.

V Conclusion

Peer groups undeniably have a very important influence on drug abuse. This conclusion comes from the result that shows that the direct and indirect pressures of these groups, manifested in the form of “soliciting drug use” or in the observation of an individual that “group members use drugs”, “engage in crime”, “use alcohol” or that they have a “positive attitude to law violation”, are direct predictors of differences between adolescents who abuse and do not abuse drugs. This general conclusion is not changed by the fact that the influence of these groups differs depending on the form of abuse and even more depending on the gender, but they significantly complicate the role of group influence, including the answers to the question about the nature and origin of this influence.

This last claim is stated because the theoretical indicators often referred to when group influence is concerned have significant gaps. The theory of differential associations has a classic problem, the same as that of juvenile delinquency, to explain the beginnings of learning criminal behavior in some “primordial” group, and socialization theory and selection theory, in turn, to explain why adolescents choose to be members of these negative groups. Similar questions are raised for some other theories, for example, the social learning theory, the rational choice theory.

With this in mind, researchers have a major task: 1) to identify the real role of peer groups in drug abuse and at the same time to find valid theoretical explanations for it and 2) to identify and prove what types of preventive interventions can prevent or reduce this behavior.

REFERENCES/ ЛИТЕРАТУРА

- Allen, M., Donohue, W., A., Griffin, A., Ryan, D., Turner, M., M., M. (2003). Comparing the Influence of Parents and Peers on the choice to use Drugs: A Meta-Analytic Summary of the Literature. *Criminal Justice and Behavior*, 30(2), pp. 163–186. DOI:10.1177/0093854802251002
- Allen, J. P. Chango, J., Szvedo, D., Schad, M., & Marston, E. (2012). Predictors of susceptibility to peer influence regarding substance use in adolescence. *Child Development*, 83(1), 337–350. DOI:10.1111/j.1467-8624.2011.01682.x
- Andrews, J. A., Tildesley, E., Hops, H., & Li, F. (2002). The influence of peers on young adult substance use. *Health Psychology*, 21, 349–357. The influence of peers on young adult substance use. DOI:10.1037//0278-6133.21.4.349
- Andrews, J., A., Hops, H. (2010). The influence of peers on substance use. In L. Scheier (Ed.), *Handbook of drug use etiology: Theory, methods, and empirical findings*. Washington, DC, US: American Psychological Association, 403–420. Available at: https://www.researchgate.net/publication/11284370_The_Influence_of_Peers_on_Young_Adult_Substance_Use
- Angulski, K., Armstrong, T., & Bouffard, L., A. (2018). The Influence of Romantic Relationships on Substance Use in Emerging Adulthood. *Journal of Drug Issues*, 48(4), 572–589. DOI:10.1177/0022042618783490

- Arnett, J., J. (2006). Emerging adulthood: Understanding the new way of coming of age. In J. Arnett, J., L. Tanner (Eds.), *Emerging adults in America: Coming of age in the 21st century*. Washington, DC: APA Books, (pp. 3–19). DOI:10.1037/11381-001
- Bauman, K., E., Ennett, S., T. (1994). Peer influence on adolescent drug use. *American Psychologist*, 49, 820–822. <http://dx.doi.org/10.1037/0003-066X.49.9.820>
- Bauman, K., E., Ennett, S., T. (1996). On the importance of peer influence for adolescent drug use: commonly neglected considerations. *Addiction*, 91(2), pp.185–198. Available at: <https://pdfs.semanticscholar.org/c72d/bf820d2ee8d3cea40d15437d5c1b273e0006.pdf>
- Bartol, C., Bartol, A. (2009). *Juvenile delinquency and antisocial behavior: A Development Prespective*. N.Y. Pearson Prentice Hall.
- Bukelić, J. (2004). *Social psychiatry*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva [In Serbian]
- Cox Jr., R.B., Criss, M., M., Harrist, A., W., & Zapata – Roblyer, M. (2017). Are Negative Peer Influences Domain Specific? Examining the Influence of Peers and Parents on Externalizing and Drug Use Behaviors. *The Journal of Primary Prevention*, 38(5), pp. 515-536. DOI:10.1007/s10935-017-0488-1
- Krosnick, J., Judd, C., M. (1982). Transitions in social influence at adolescence: Who induces cigarette smoking? *Developmental Psychology*, 18(3), 359-368. DOI:10.1037/0012-1649.18.3.359
- Lebedina -Manzoni, M., Ricijaš, N. (2013). Characteristics of youth regarding susceptibility to peer pressure. *Kriminologija i socijalna integracija*, vol. 21 (1), 1-165 [In Croatian] Available at: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=162117
- Mehta, C., M., Alfonsko, J., Delaney, R., Ayotte, B., J. (2014). Associations Between Mixed-Gender Friendships, Gender Reference Group Identity and Substance Use in College Students. *Sex Roles*, 70(3-4), 98-109. DOI:10.1007/s11199-013-0334-8
- Mason, A., W., Hitch, J., E & Spoth, R., L. (2009). Longitudinal Relations Among Negative Affect, Substance Use and Peer Deviance During the Transition From Middle to Late Adolescence. *Substance Use & Misuse*, 44(8), 1142-1159. DOI: 10.1080/10826080802495211
- Reed, D., M., Wilcox Rountree, P. (1997). Peer pressure and adolescent substance use. *Journal of Quantitative Criminology*, vol 13 (2), 143-180. DOI:10.1007/BF02221306
- Radulović, D. (2014). *Psychological basics of behavioral disorders*. Beograd: Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju [In Serbian]
- Rot, N. (2010a). *Fundamentals of social psychology*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva [In Serbian]
- Rot, N. (2010b). *The Psychology of Groups*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva [In Serbian]
- Studer, J., Baggio, S., Deline, S., Goran, A., A., N., Henchoz, Y., Mohler-Kuo, M., Daepem, J-B., Gmel, G. (2014). Peer pressure and alcohol use in young men: A mediation analysis of drinking motives. *International journal of drug Policy*, 25(4), 700-708. DOI:10.1016/j.drugpo.2014.02.002
- Sim, T., N, Koh, S., F. (2003). A Domain Conceptualization of Adolescent Susceptibility to Peer Pressure. *Journal of Research on Adolescence*, 13(1), 57-80. DOI:10.1111/1532-7795.1301002

- Tsakpinoglou, F., Francois P. (2017). Best friend's interactions and substance use: The role of friend pressure and unsupervised co-deviancy, *Journal of Adolescence*, 60, pp. 74-82. Available at: https://www.researchgate.net/publication/318736155_Best_friends'_interactions_and_substance_use_The_role_of_friend_pressure_and_unsupervised_co-deviancy
- Van Ryzin, M., J., Fosco, G., M., Dishion, T., J. (2012). Family and peer predictors of substance use from early adolescence to early adulthood: An 11-year prospective analysis. *Addictive Behaviors*, 37(12), 1314-1324. Available at: https://www.researchgate.net/publication/230836251_Family_and_Peer_Predictors_of_Substance_Use_From_Early_Adolescence_to_Early_Adulthood_An_11Year_Prospective_Analysis
- Zapolski, T., C., B., Clifton, R., L., Banks, D., E., Hershberger, A., Aalsma, M. (2019). Family and Peer Influences on Substance Attitudes and Use among Juvenile Justice-Involved Youth. *Journal of Child and Family Studies*, vol. 28(2), 447-456. DOI:10.1007/s10826-018-1268-0

APPENDIX / ПРИЛОЗИ

Табела 1. Узраст ученика у узорку / Table 1. Student age in the sample

Године узраста/ Age									
	15	16	17	18	19	20	Укупно/ Total	Просечан узраст/ Average age	Станд. Одступања/ Standard deviation
N	135	290	381	365	112	4	1287	17,04	1.147
%	10,5	22,5	29,6	28,4	8,7	0,3	100,0		

Табела 2. Структура узорка по полу / Table 2. Sample structure according to gender

Дечаџи/ Boys	611	47,47
Девојке/ Girls	675	52,45
Непознато/ Unknown	1	0,08
Укупно/ Total	1287	100,0

Табела 3. Однос између пола и узраста ученика у узорку /
Table 3. Student gender and age ratios in the sample

Пол/ Gender						
Узраст/ Age	Женски/ Fe- male		Мушки/ Male		Укупно/ Total	
	N	%	N	%	N	%
15 год. /у.	71	10,5	64	10,5	135	10,5
16 год. /у.	143	21,2	147	24,0	290	22,5
17 год. /у.	200	29,6	181	29,6	381	29,6
18 год. /у.	198	29,3	166	27,2	364	28,4
19 год. /у.	60	8,9	52	8,5	112	8,7
20 год. /у.	3	0,4	1	0,2	4	0,3
Укупно/ Total	675	100	611	100	1286	100

← НАЗАД

← ВАСК

Табела 4. Основни подаци о злоупотреби дроге у узорку адолесцената/
Table 4. Basic data on drug abuse in the sample of adolescents

	Врста понашања/ Type of behavior	N	%
1.	Без икаквог контакта са дрогом/ No drug contact	966	75,05
2.	Само пробали – нема коришћења и растурања/ Only tried – no use or distribution	57	4,44
3.	Само користе дрогу (нема растурања)/ Drug use only (no distribution)	83	6,44
4.	Користе и растурају дрогу/ Drug use and drug distribution	145	11,27
5.	Само растурају (нема коришћења)/ Distribution only (no use)	36	2,8
	Укупно/ Total	1287	100,0

← НАЗАД

← ВАСК

Табела 5. Основни параметри каноничке дискриминативне анализе злоупотреба дроге на основу варијабли вршњачких група/

Table 5. Basic parameters of canonical discriminant analysis of drug abuse based on peer group variables

Основни параметри/ Basic parameters	Врста злоупотребе дроге/ Type of drug abuse					
	Само користе/ Use only		Користе и растурају/ Use and distribution		Само растурају/ Distribution only	
	N	%	N	%	N	%
Број функција/ Number of functions	1	1	1	1	1	1
Каноничка корелација/ Canonical correlation	.363	.469	.457	.547	.410	.324
Wilksova lambda/ Wilks' lambda	.890	.801	.822	.760	.877	.912
Ниво значајности/ Sig-nificance level	.000	.000	.000	.000	.000	.004

← НАЗАД

← ВАСК

Табела 6. Варијабле вршњачких група и разлике између адолесцената који злоупотребљавају и не злоупотребљавају дрогу/
Table 6. Peer group variables and differences between adolescents who abuse and do not abuse drugs

Варијабле вршњачких група/ Peer group variables	Нема злоупотребе/ No abuse vs користе/Use only				Нема злоупотребе/ No abuse vs Користе и растурају/ Use and distribution				Нема злоупотребе/ No abuse vs Само растурају/ Distribution only			
	m/m		ж/f		m/m		ж/f		m/m		ж/f	
	c	r	c	r	c	r	c	r	c	r	c	r
Има групу пријатеља/ Has a peer group	.117	.139	.491	.201	.415	.169	.322	.185	.399	.190	.345	.210
Коришћење алкохола у групи/ Alcohol use in the group	.220	.485	.055	.312	.088	.410	-.145	.290	.233	.543	.367	.615
Коришћење дроге у групи/ Drug use in the group	.959	.915	.588	.741	.611	.740	.544	.780	.429	.710	.522	.561
Туча у групи и ван групе/ Physical violence in and outside of the group	-.186	.114	.289	.466	.029	.313	.056	.420	.260	.544	-.112	.359
Поддршка групе у тешким ситуацијама/ Support by the group in difficult situations	.041	-.188	-.077	-.078	.077	.059	-.013	.033	.221	-.041	-.361	-.310
Опашање криминала у групи/ Perception of crime in the group	.031	.357	-.099	.291	.414	.620	.421	.655	.252	.655	.671	.820

Табела 6. Варијабле вршњачких група и разлике између адолесцената који злоупотребљавају и не злоупотребљавају дрогу/
Table 6. Peer group variables and differences between adolescents who abuse and do not abuse drugs

Варијабле вршњачких група/ Peer group variables	Нема злоупотребе/ No abuse vs abuse				Нема злоупотребе/ No abuse vs Користе и растурају/ Use and distribution				Нема злоупотребе/ No abuse vs Само растурају/ Distribution only			
	m/m		ж/ф		m/m		ж/ф		m/m		ж/ф	
	c	r	c	r	c	r	c	r	c	r	c	r
Наговарање да проба дрогу/ Soliciting drug use	-.120	.277	.513	.677	.299	.577	.421	.698	.310	.577	.015	.411
Коцкање у групи/ Gambling in the group	.227	.311	-.015	.198	-.061	.212	-.154	.137	-.233	.235	.055	.228
Позитиван став групе о кршењу закона/ Positive attitude of the group to law violation	-.016	.108	.059	.321	-.045	.166	.055	.350	.510	.560	.165	.425
Члан групе навијача/ Member of a sports fan group	-.141	-.166	-.166	-.008	-.367	-.218	.150	.070	.310	.211	.011	.088
Центроиди група: Нема злоупотребе Има злоупотребе/ Centroids of groups: There is no abuse There is abuse	-.125 1.277	-.172 1.653	-.913 .099	-.283 1.399	-.081 2.015	-.065 1.711						

c је канонички дискриминативни коефицијент, r је корелација варијабле с дискриминативном функцијом/ c is the canonical discriminant coefficient, r is the correlation of the variable with the discriminant function